

II ФОРУМ МОЛОДЫХ СОЦИОЛОГОВ КАЗАХСТАНА

1

**ҚР БҒМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ҚР МӘДЕНИЕТ МИНИСТРЛІГІ
ҚАЗАҚСТАН ӘЛЕУМЕТТАНУШЫЛАР ҚАУЫМДАСТЫҒЫ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РК
МИНИСТЕРСТВО КУЛЬТУРЫ РК
АССОЦИАЦИЯ СОЦИОЛОГОВ КАЗАХСТАНА
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE RK
MINISTRY OF CULTURE OF THE RK
ASSOCIATION OF SOCIOLOGISTS OF KAZAKHSTAN**

**II ФОРУМ
МОЛОДЫХ СОЦИОЛОГОВ КАЗАХСТАНА**

(в рамках V Конгресса социологов Казахстана
«Стратегия «Казахстан-2050: социальное
развитие общества» и V Конгресса социологов
тюркоязычных стран «Национальные стратегии
развития тюркоязычных стран»)

Алматы 2014

УДК 316.3 (063)

ББК 60.5

М 34

Главный редактор:

Президент Ассоциации социологов Казахстана,
доктор социологических наук, профессор *М.М. Тажин*

Редакционная коллегия:

член-корреспондент НАН РК, доктор социологических наук,
профессор *З.К. Шаукенова* (отв. редактор),
доктор социологических наук, профессор *С.Т. Сейдуманов*,
доктор социологических наук, профессор *Г.С. Абдирайымова*,
доктор социологических наук, профессор *Ш.Е. Джаманбалаева*,
доктор социологических наук, профессор *Г.О. Абдикерова*,
доктор социологических наук, профессор *Н.У. Шеденова*,
кандидат социологических наук *С.А. Амитов*,
кандидат социологических наук *Ю.В. Кучинская*,
докторант PhD *Н.Ж. Биекенова*,
докторант PhD *А.А. Кокушева*

М 34 Материалы II Форума молодых социологов Казахстана (в рамках V Конгресса социологов Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050: социальное развитие общества» и V Конгресса социологов тюркоязычных стран «Национальные стратегии развития тюркоязычных стран»). – Алматы, 2014. – 600 с.

ISBN – 978-601-304-008-0

Данный сборник включает в себя научные статьи молодых казахстанских социологов, подготовленные в рамках тематики V Конгресса социологов Казахстана и V Конгресса социологов тюркоязычных стран.

Материалы адресуются органам государственного управления, а также научным сотрудникам, преподавателям, магистрантам и докторантам PhD, специализирующимся в области социологии и социально-гуманитарных наук.

УДК 316.3 (063) ББК 60.5

ISBN – 978-601-304-008-0 © Институт философии, политологии
и религиоведения КН МОН РК

© Ассоциация социологов Казахстана, 2014

© Тажин М.М., 2014

II ФОРУМ МОЛОДЫХ СОЦИОЛОГОВ КАЗАХСТАНА 4	102
Жұмағұлов М.О. Тәуелсіз Қазақстан зайырлы және демократиялық мемлекет.....	
Игенбай А.Н., Енсеєва В.Т. Әлеуметтанулық зерттеулердің негізгі объектісінің бірі – үй шаруашылығы.....	111
Ильясова Ф.Қ. «Коммуникациялық революция»: Қазақстандағы білім және тіл мәселесі.....	120
Көшекеев Е.А., Амитов С.А. Қазақстан дамуының басты негізі жастар және олардың білім деңгейі.....	127
Мамытқанов Д.Қ. Жасөспірімдердің өзіндік құндылық бағдарының қалыптасуын әлеуметтік талдау.....	135
Махмұтова З.Б., Биекенов К.Ү. Жалпы орта білім беру мектебі оқушыларының этносаралық қарым-қатынастарындағы толеранттық мінез-құлқы.....	144
Молдабекова А.Т. Интернеттегі әлеуметтік желілілердің жастардың әлеуметтенуіне әсері.....	153
Муталиев Б.А. Шетелдердегі ювеналды әділеттің модельдері.....	161
Мырзахметов С.Е. Қазақстан Республикасындағы халық санының өсуіне ықпал етуші факторларды социологиялық талдау.....	170
Нартаева М.А., Шеденова Н.У. Балалар үйінде тәрбиеленушілерге терапия әдістерін қолдану аясының қажеттілігі.....	177
Несипкалиев Д.Е. Оқушы жастардың өзін-өзі басқаруы мектеп оқушыларының азаматтық белсенділік факторы ретінде.....	184

Нусипова А.Ы.	192
Студент-дефектологтарды инклюзивті білім беру жүйесіне дайындықтарын қалыптастырудың маңызы мен бағыттары.....	
Нұран Д.Н.	199
Ұлт денсаулығы – «Қазақстан- 2050» стратегиясының негізгі құндылығы ретінде: қазіргі студент жастардың денсаулық мәселесі.....	

ҰЛТ ДЕНСАУЛЫҒЫ – «ҚАЗАҚСТАН-2050» СТРАТЕГИЯСЫНЫҢ НЕГІЗГІ ҚҰНДЫЛЫҒЫ РЕТİNДЕ: ҚАЗІРГІ СТУДЕНТ ЖАСТАРДЫҢ ДЕНСАУЛЫҚ МӘСЕЛЕСІ

Д.Н. Нұран,

әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,

«Әлеуметтану және әлеуметтік жұмыс»

кафедрасының аға оқытушысы

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев «Ұлт денсаулығы – біздің табысты болашағымыздың негізі» деп, Қазақстан-2050 стратегиясының бірден бір бағытын, құндылығын айқындап көрсетті. Әсіресе, саламатты өмір салты ұлт денсаулығының кілті болып саналатындығына аса екіпін жасады.

Дүниежүзілік Денсаулық Сақтау Ұйымының анықтамасы бойынша, денсаулық дегеніміз – тек аурудың немесе дене бітімдік кемістігінің жоқ болуы ғана емес, сонымен қатар адамның физиологиялық, рухани және әлеуметтік саулығы. Денсаулық бұл – ең жоғарғы дәрежедегі индивидуалды және әлеуметтік құндылық. Мұның орнын ешқандай да құндылық баса да, алмастыра да алмайды. Сондай-ақ денсаулықтың жетіспеушілігі индивидуалды және әлеуметтік тұрғыда өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндігіне нұсқан келтіреді.

Қазіргі таңда денсаулықты құрайтын негізгі компоненттер ретінде мыналар қарастырылады:

1. Дене бітімдік – ағза мүшелері мен жүйесінің жұмыс істеушілік мүмкіндігін дамыту деңгейі. Дене бітімдік денсаулықтың негізі – бұл әр түрлі факторлардың ықпалына физиологиялық жұмыс қабілеті мен ағзаның бейімделушілігін қамтамасыз ететін жасуша, ұлпа, мүшелер мен мүше жүйелерінің морфологиялық және функционалды қорлары.

2. Психологиялық – бұл адамның психикалық саласының жағдайы. Психикалық денсаулықтың негізін мінез-құлықтың адекватты реттелуін қамтамасыз ететін жалпы көңіл жайлылығының жағдайы құрайды.

3. Мінез-құлықтық – адамның сыртқы өзін-өзі көрсетуі. Оны әдетте қоршаған социумның басқа қатысушыларының іс-қимылынан және олармен араласуынан көруге болады [1].

Денсаулыққа негізінен биологиялық және әлеуметтік-экономикалық жағдайлармен сипатталатын көптеген факторлар әсер етеді. Бұл ықпал етуші факторлар бір-бірімен тығыз байланысты. Сонымен қатар бұл факторлар қатарына ұлт денсаулығына ықпал ететін бұрын-соңды болмаған, яғни соңғы ғасырларда қоршаған ортаның радиациялық, химиялық, микроэлементтік ластануы да қосылып отыр.

Ұлт денсаулығына әсер етуші негізгі факторларға мыналар жатқызылады:

- еңбек жағдайы, оның төлену сипаты мен деңгейі;
- жұмысбастылық пен жұмыссыздықтың арақатынас деңгейі, жұмыс орны мен әлеуметтік мәртебеден айырылудың потенциалды және өзекті қаупі;
- кәсіби зияндылық, яғни іс-әрекеттің ұйымдасуы және/немесе технологиясымен байланысты зиянды агенттердің әсері;
- тамақтану деңгейі мен сапасы;
- тұрғын-үй жағдайы;
- өмір сүру салтының ерекшеліктері;
- зиянды әдеттер (немесе тәуелділіктер: ішімділік, наша-қорлық, тағамдық және т. б.)
- қоршаған ортаның жағдайы;
- денсаулық сақтауды және санитарлық жағдайды дамыту-дың деңгейі мен сапасы [2].

Бұл факторлар барлық демографиялық топ өкілдеріне тікелей байланысты. Қоғамдағы өмір жағдайының нашарлауы мен тұрақтылықтың төмендеуі басқа жас өкілдеріне қарағанда әсіресе, студент жастарда күйзеліс жағдайының ушығуына алып келеді. Мақаланың мақсаты студент жастардың денсаулығына әсер ететін факторларды анықтау болып табылады.

Денсаулық және салауатты өмір салты – жастардың болашақта өзін-өзі жүзеге асырудың, олардың белсенді ұзақ өмір сүруінің, отбасы құру және бала сүю, қиын оқу және кәсіби еңбек мүмкіндігінің, қоғамдық-саяси және шығармашылық белсенділіктің сапалы алғышарты [3]. II ФОРУМ МОЛОДЫХ СОЦИОЛОГОВ КАЗАХСТАНА 201

Студенттер белгілі жас аралығындағы ерекше еңбек және өмір жағдайымен біріккен әлеуметтік топты құрайды. Студенттер үшін ұзақ уақыт бойы психикалық және физиологиялық механизмдерге бейімделуден туындайтын бірнеше факторлардың әсері тән. Бұл факторлар кейіннен түрлі аурулардың пайда болуына алып келеді.

Бұл факторлардың жиынтығы студенттердің денсаулығын нығайту және алдын алу, салауатты өмір салтын қалыптастыру бойынша мақсатқа бағытталған іс-шараларды жоспарлаудың әлеуметтік-медициналық басымдықтарын анықтауды ескертеді.

Жоғары оқу орындарының жаңа әлеуметтік және психофизиологиялық жағдайларында, әсіресе жаңа климаттық ортада, студент ағзаларының компенсаторлы-бейімделгіш жүйелерінің көптеп күш салынумен сипатталатын күрделі көп деңгейлі әлеуметтік-психофизиологиялық процестер өріс алады. Үздіксіз ақыл-ой және психоэмоционалды күш салу, сондай-ақ еңбек, демалу және тамақтану тәртібінің бұзылуы бейімделу процесінің тоқтап қалуына және бірнеше аурулардың дамуына алып келеді [4].

Жоғары оқу орны мектеп қабырғасынан өте ерекшеленеді. Ол адамды қоғамға бейімдеуші, ендіруші, қоғам іс-әрекетінің механизмін түсіндіруші әлеуметтенудің негізгі агенттерінің бірі болып табылады.

Білім – бұл тек жас ұрпаққа білім беріп қана қоймай, сондай-ақ ол студенттерге оқуда, еңбекте, оның оқытушымен қарым-қатынасында, құрдастарымен байланысында бірнеше жылдар бойы тікелей адамзатпен қалыптасқан тәжірибемен жеке тұлғаны қалыптастырады және дамытады. Сондықтан да жоғарғы оқу орны жауапкершілік, шыдамдылық, қамқорлық, әлеуметтік белсенділік, азаматтық позиция, еңбексүйгіштік сияқты тұлғаның жан-жақты дамуына қолайлы жағдай, қарым-қатынастар тудыратын орта болып табылады. Олардың оқу орнынан өмірдің қай қырларымен танысатыны (оқу, бос уақыт, еңбек, қарым-қатынас), қандай әлеуметтік қасиеттерді игеретіндері, негізінен мамандықтарына да тікелей байланысты болып келеді [5, 173 б.].

Қазіргі таңдағы жоғарғы білімді жетілдірудің негізгі бағыттарының бірі – тұлғаның тиімді кәсіби сапасы мен тиімді кәсіби іс-әрекетін қамтамасыз ететін студенттердің танымдық және шығармашылық қабілеттерін дамыту, тұлғаның еріктік және кәсіби қасиеттерін тәрбиелеу болып табылады. Жоғарғы білім мазмұны барлық ұлттық-мәдени және ғылыми байлықтарды меңгеруді игере отырып, адам құқығы мен мүдде қажеттіліктеріне назар аудару, жалпы адамдық құндылық басымдылықты алға қоюды қамтиды.

Білім мен мәдениеттің жоғарғы деңгейі қоғамның рухани-адамгершіліктік деңгейін көтеретін өзекті мәселелерді рационалды шешуге ықпал етеді. Тұлғаның толеранттылығын қалыптастыруда оқу орындарының маңыздылығы жоғары. Тұлғаны интеллектуалды, этикалық, эстетикалық дамыту бойынша тікелей мақсатқа бағыттап жүргізсе, тұлғаның толеранттылығын қалыптастыру тиімді болады [6, 197 б.].

Студенттердің әлеуметтену процесінде әлеуметтік-психологиялық феноменнің де алар орны ерекше. Әрбір студент ЖОО-на түсе салысымен-ақ іс-әрекеттің жаңа жағдайындағы жаңа әлеуметтік рөл мен бейімделу кезінде бірнеше мәселелер қатарына тап болады. Студенттер жаңа ортаға бейімделумен қатар, үлкен қоғамдық өмірге ену процесін бастайды. Студент жастардың оқу процесінде әлеуметтенуіне әлеуметтік-экономикалық (студенттің және оның отбасысының материалдық-қаржылық жағдайы), саяси (мемлекет саясатының азаматтарына тікелей әсері), адамгершіліктік және мәдени факторлар да тікелей әсер етеді. Сондай-ақ, студенттердің бейімделу процесі сыртқы факторлардан басқа студенттердің өзіндік жеке индивидуалдық, яғни мінез-құлқы, тәрбиесіне де байланысты. Қоғамдық өмірдегі жағдайларды қабылдау, баға беру, қорытынды жасау сияқты құбылыстарды басынан кешіреді. Осының негізінде құндылықтық қоғамдық сана қалыптасады. Жастардың қоғамдық санасының фундаменти болып әлеуметтік құндылықтар, яғни жалпы қалыптасқан мақсаттар мен мінез-құлық нормалары табылады. Студенттік құндылықтық бағыттар жаңа білім, әлеуметтік-психологиялық тәжірибені меңгеру барысындағы, сондай-ақ тұлғаның іс-әрекетіндегі мақсаты, мүддесі, сенімі, айналасындағылармен қарым-қатынасы негізіндегі әлеуметтік процесте қалыптасады. Дәл осы жеке тәжірибе негізінде студент әлеуметтік орта жағдайына адекватты немесе адекватсыз болып қалыптасады. Тікелей студенттік топтағы әлеуметтік-психологиялық климат, оның топтағы орны, қоғамның білім және мәдени жетістіктеріне қол жеткізу мүмкіндігі, діни сенімі де әсер етеді. Сондай-ақ болашақ маманның тұлға болып қалыптасуына оның университет қабырғасынан тыс бос уақытында өзін жекелей дамытуға бағыттауы да тікелей байланысты. Көптеген студенттер қазіргі таңда қоғам сұранысына байланысты ағылшын, қытай, түрік, корей, араб және т. б. тілдерді меңгеруге тырысады. Сондай-ақ әр түрлі спорт түрлерімен айналысады. Бұл да тікелей жастардың құндылығымен түсіндіріледі.

Студенттердің әлеуметтік потенциалы – бұл тек қана білім емес, сонымен қатар денсаулық, өзін-өзі сезінуі, студенттің өзін-өзі тұлғалық жан-жақты дамытуы. Олардың биологиялық және әлеуметтік жетілуі, үйлесімді қоғаммен дамуы, әлеуметтік қорғалуы – бұлардың бәрі педагог және дәрігерлердің, ЖОО-ы мен әлеуметтік қызметтердің, спорт және мәдениет мекемелерінің, отбасы, болашақ жұмыс берушілердің еншісіне тиесілі.

Сондай-ақ, студенттердің әлеуметтену процесіндегі оқыту-шылардың рөлін айтпай кету мүмкін емес. Оқытушы студентті елінің патриоты, азаматы болуға тәрбиелейді. Дұрыс бағытты, идеологияны қалыптастырады. Болашақ маманның тұлға болып қалыптасуына да бағыт-бағдар беруші негізгі субъект болып табылады. ЖОО-ның сапасы оның профессорлық-оқытушылық құрамымен де тікелей байланысты. Оқытушылар қаншалықты білікті болса, студенттердің де білікті болашақ маман иесі ретінде қалыптасуларына көп мүмкіндіктер бар. Сондай-ақ әрбір академиялық топтардағы қазіргі эдвайзерлердің де ролі маңызды. Эдвайзер тек оқу процесін қадағалап қана қоймай, сонымен қатар оқу процесінде туындаған әр түрлі қиындықтарды шешеді. Эдвайзер әрбір студент өзін көрсете алатындай мәдени- бұқаралық және білім беру іс-шараларын ұйымдастырады.

П. Сорокин білім беру жүйесі тұлғаны әлеуметтендіру, білім берумен ғана қамтамасыз етіп қоймай, сонымен қатар қабілетті және дарынды балалардың әлеуметтік иерархияның жоғарғы баспалдағына шығуға жағдай жасайтындығын айтады [6, 195 б.]. Дегенмен, әрбір кезеңнің өз қызығы мен шыжығы бар демекші, студенттік өмірдің де өз қиындықтары бар. Жоғары оқу орны студенттерден тек жақсы оқуды ғана емес, сонымен қатар жоғарғы моральдық-психологиялық дайындықтың болуын да қажет етеді. Қазіргі кредиттік технология бойынша білім беру жүйесі студенттердің негізінен өз бетінше көптеп жұмыс істеулерін, атап айтар болсақ, семинар, студенттің өзіндік жұмысы, студенттің оқытушымен өзіндік жұмысын талап етіп, студенттің оқу жүктемесін қиындата түседі.

Студенттер оқу материалдарын игеру үшін өз уақыттарын жоспарлау қажеттілігі туындайды. Сондай-ақ, қазіргі таңда ақпараттың өте көп болуы студенттердің оқу процесі барысында оларды қабылдау, өңдеу және сақтау мүмкіндігін нашарлатады. Бұл бейімделу кезеңі, әсіресе, бірінші курс студенттері үшін ауыр болып табылады. Бағалаудың жаңа жүйесі, оқу бағдарламаларының күрделене түсуі, ғылыми тіл, жан-жақтан жиналған жаңа орта, олардың арасындағы әр түрлі білім деңгейі, профессорлық-оқытушылық құрам, қоғамдық өмірге араласу және өз бюджетін өзі құру сияқты көптеген факторлар студенттерге тікелей әсер етеді. Сәйкесінше, бұл қиындықтарды жеңу ағзаның күш жұмсауын қажет етеді. Жаңа оқу жүйесінің қиындықтарын жеңуде туындайтын қиындықтар, материалдық жағдайда туындайтын біршама мәселелер біртіндеп әлсіздік, ашушандық, мазасыздық, еріктік белсендіктің төмендеуіне алып келеді.

Тағы айта кететін жайт студенттердің ұйқы режиміне мән бермеуі. Кеш жатып, ерте тұру, яғни үнемі ұйқының қанбауы да адам денсаулығын нашарлата түседі. Сондай-ақ, сессия кезеңі. Он күн бойы студенттер күні-түні ауқымды материалдарды игеруге ұмтылып, үлкен стресске тап болады.

Жалпы оқу процесінде студент жастардың денсаулығының қалыптасуына әсер ететін факторларды екі топқа бөліп қарастыруға болады. Бірінші топ – оқу процесімен (оқу күнінің ұзақтығы, оқу жүктемесі, шартты сабақ кестесі, сабақтардың арасындағы үзілістер, оқу аудиторияларының жағдайы және т. б.) тікелей байланысты объективті факторлар. Екінші топқа субъективті, тұлғалық сипаттамалар (тамақтану тәртібі, қозғалу белсенділігі, көңіл көтеруді ұйымдастыру, зиянды әдеттерінің бар немесе жоқ болуы және т. б.) жатады.

Студенттердің өмір салтын сипаттайтын екінші топтағы факторлар олардың денсаулығына көптеп әсер етеді [3].

Сондықтан да әрбір студент салауатты өмір салтын ұстануға, яғни дұрыс тамақтану, спортпен айналысу, компьютердің алдында көп отырмауға тырысу қажет. Сондай-ақ, дұрыс тайм менеджментті құрастыра білу де өте маңызды болып табылады. Дұрыс құрастырылған тайм менеджмент студенттердің оқу процесіне үлгеруге, бос уақытын дұрыс үлестіруге, яғни артық стрестің болмауына басты себепші болады.

Әдебиеттер

1. Бароненко В.А., Рапопорт Л.А. Здоровье и физическая культура студента / Под ред. В.А. Бароненко: Учеб. пособие. – М.: ИНФРА-М, 2006. – 352 с.
2. Здоровье как социальная ценность. Факторы, влияющие на здоровье // <http://socialpol.ru/otvety-k-gosam-po-socialnoj-rabote-zdorove-kak-socialnaya-cennost-factory-vliayushhie-na.html>
3. Ушакова Я.В. Здоровье студентов и факторы его формирования // http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/99999999_west_2007_4/36.pdf

4. *Новак Е.С.* Здоровье студенческой молодежи как социальная проблема // <http://meebooks.com/book/315-zdorove-studencheskoj-molodezhi-kak-socialnaya-problema-nauchnaya-statya-es-novak/2-zdorove-studencheskoj-molodezhi-kak-socialnaya-problema.html>

5. *Мамыканова Б.К.* Стратегия индустриально-инновационного развития Республики Казахстан и новое содержание образования // Материалы международного теоретико-методологического семинара «Основные приоритеты продвижения Казахстана в числе наиболее конкурентоспособных государств». – Актөбе, 2006. – 380 б.

6. *Абдикерова Г.О.* Социализация современной личности. – Алматы: Қазақ университеті, 2005. – 281 б.

Түйін

Мақалада ұлт денсаулығы, студент жастардың денсаулық мәселелері қарастырылады. Мақала барысында ұлт денсаулығында рөл ойнаушы факторлар, студенттердің жоғары оқу орнына бейімделу процесінің ерекшелігі, сондай-ақ студенттердің денсаулықтарына әсер ететін негізгі факторлар келтірілген.

Резюме

В статье рассматриваются проблемы здоровья нации и студенческой молодежи. Целью статьи является выявление факторов, влияющих на здоровье студентов. Определены основные факторы, которые играют роль в формировании здоровья нации в целом, особенности адаптации студентов к высшим учебным заведениям, а также факторы, являющиеся основными причинами проблем со здоровьем студентов.

Summary

This article discusses the health of the nation and students. The purpose of this article is to identify factors that affect the health of students. Identified the main factors that play a role in the health of the nation as a whole, particularly adaptation of students to higher education institutions, as well as the factors that are the main causes of health problems of students.